

Åsa Arping

***Att göra klass. Nedslag i svensk samtidsprosa***

Göteborg och Stockholm: Makadam, 2022, 277 s.

I sin bok om klass i svensk samtidsprosa vidareutvecklar Åsa Arping en i svensk litteraturforskning väletablerad och framgångsrik tradition: forskning om arbetarlitteratur. Men hon fastnar inte i beteckningen ”arbetarlitteratur” utan vidgar synfältet och väljer litteratur som skildrar klass, genus, ålder, rasifiering och etnicitet. Det innebär att även medelklassperspektiv utforskas och sätts i relation till andra klasstillhörigheter samt till samtida politiska och ideologiska strömningar. Hon rör sig med stilmässig elegans, stor kunskap och påtaglig nyfikenhet i gränslandet mellan humaniora och samhällsorienterad forskning. Inledningsvis motiverar hon varför det är angeläget att skriva en bok om klass i svensk samtidslitteratur. Svaret övertygar. Hon vill undersöka vad skönlitteraturen har att säga om vad det innebär att leva i dagens Sverige genom att ”sätta litteratur och nutidssamhälle i dialog med varandra” (s. 11). Syftet är att uppnå en ”fördjupad kunskap om litteraturens roll i en paradoxal tid, när klassbegreppet tycks bli allt otydligare i takt med att ojämlikheten ökar” (ibid.).

Vi är säkerligen många som kan känna igen oss i Arpings utgångspunkt; att vi lever i en alltmer ojämlik värld vilket även inbegriper svenska förhållanden. Att betrakta litteraturen som en självklar källa till att förstå erfarenheter av ett nutida klassamhälle skiljer sig dock från att ta del av ”hårda fakta, siffror och rapporter” (s. 12). Skönlitteraturen har kraften att göra något annat: att beröra, väcka frågor och provocera, att kort sagt få oss läsare att uppmärksamma att även vi *gör* ”klass på olika sätt, varje dag. Vi bär spåren av det på våra kroppar, i hur vi klär oss, agerar, tänker och känner. Klass finns i vår familjehistoria; villkor och attityder kan gå i arv men också förändras” (ibid.).

De protagonisterna Arping studerar i den litteratur hon valt ut för, inte bara klass, utan även intersektionalitet på ett liknande vis som vi alla. Att göra klass i litteraturens värld är enligt Arping detsamma som att författare skildrar klass, genus, ålder, rasifiering och etnicitet performativt. Det är inte någon unik hållning hos en litteraturvetare med intersektionell inriktning utan snarare så självklar att den knappast behöver motiveras särskilt utförligt. Fördelen är således att det performativa och verbet ”att göra” är tänjbara som utgångspunkter och att de tycks vara synonyma med det tidigare använda, och idag eventuellt belastade, ”social konstruktion”. Performans och att göra något signalerar mer verklighet än ordet ”konstruktion” samt lyfter fram litteraturens funktion som medskapare till våra föreställningar om oss själva och det samhälle vi lever i.

De sexton romaner och två (själv)biografiska böcker som Arping valt att studera gavs ut 2001–2020. Varför är just dessa böcker i blickfånget? Motiveringen är att perioden betecknas av ”omvälvande globala skiften när det gäller klimat, hälsa, migration, politik, ekonomi, teknologi och arbetsmarknad” (s. 27). Att dessa skiften påverkat nationen Sverige är givet enligt Arpings förhållningssätt, och därmed även de författare och den litteratur som står i fokus.

I de tre första kapitlen öppnar Arping med säkra kort. Det märks att hon rör sig på väletablerad mark. Hon själv, men även andra kritiker och forskare, har tidigare skrivit om vissa av de böcker som behandlas. Det första kapitlet analyserar två idag kanoniserade verk inom arbetarlitteraturen: Susanna Alakoskis *Svinalängorna* (2006) och Åsa Linderborgs *Mig äger ingen* (2007). Även Torbjörn Flygts *Underdog* (2001) behandlas. Med van hand jämför Arping ovan nämnda uppväxtskildringar, som utspelar sig under 1960- och 1970-talets rekordår, med 1930-talets klasskildringar. Skillnaden är det centrala. De nutida skildringarna blickar inåt mot individen och bakåt mot familjehistorien, och inte framåt mot en mer hoppfull framtid som arbetarlitteraturen från 1930-talet. En anledning till det mer pessimistiska perspektivet är nedmonteringen av det folkhem som tidigare generationer upplevde som löftesrikt och som en klassmässig gemensamhetsskapande politisk vision.

Kapitlet om Alakoski, Linderborg och Flygt anger därmed en central förändring som ett slags tentativ utgångspunkt för studien om 2000-talets litteratur: löftet och tron på folkhemmet som inte längre finns, inte minst beroende på 1990-talets krisår och införandet av *new public management* och ett marknadsstyrt välfärdssystem. Det nästföljande kapitlet om Susanna Alakoskis (själv)biografiska böcker *Oktober i Fattigsverige* (2012) och *April i Anhörigsverige* (2015) visar konsekvenserna av dessa förändringar. Arping visar att den litterära bekännelsen eller vittnesmålet får en annan dimension när den läses som ett slags konstruerad självbiografi. Den realistiska romanens form är inte längre normen. Erfarenheter av fattigdom tycks kräva ett annat sätt att skriva, vilket aktualiserar frågan om hur man idag kan skriva om klass, i ett samhälle där klasstillhörigheten förändrats och även ifrågasatts.

Det tredje kapitlet handlar om Kristina Sandbergs trilogi om hemmafrun Maj. Det är en välkänd och omskriven klassrese- och genuskildring som definitivt förtjänar sin plats i en studie om att göra klass och genus. Kapitlet framstår dock som något av en främmande fågel därför att det bryter studiens tidsmässiga sammanhang. Sandbergs romaner utspelar sig från förkrigstid till 1960-tal och lyfter fram hemmafrun, som främst är en medel- och överklassfigur. De omvälvande nutida samhälleliga förändringarna som nämns ovan när urvalet motiveras är långt borta i trilogin.

Att kapitlet sticker ut kanske även beror på trilogins episka form och litterära anspråk som skiljer sig från de verk som behandlas i studiens övriga kapitel. Trilogin kan läsas allmänmänskligt och existentiellt, utan att klassperspektivet framstår som det mest centrala. Det motiveras dock med att hemarbetet tidigare varit en blind fläck i folkhemsbygget och i arbetarlitteraturen. Maj framställs av Arping som något av en besvärlig gestalt som inte riktigt passar in i normerna för arbetarlitteraturen. Hon för ingen klasskamp, ej heller tycks hon särskilt medveten om sin position som klassresenär. Arping menar att hemmafrun som figur befinner sig i den etablerade arbetarlitteraturens ”döda vinkel” (s. 102). Därför hör romanerna om Maj hemma i ”den klassintresserade litteraturforskningens fält” (ibid.). Dock blev trilogin hyllad som stor litteratur så snart den gavs ut tack vare den levande och gripande skildringen av Maj. Det antyder att Sandberg redan är en väletablerad författare med kanonstatus, även om hemmafrun av tradition inte blivit insläppt i det arbetarlitterära fältet.

Det nya vad gäller klass i vår samtid är diskussionen om begreppets förändring. Är klass på väg att försvinna som analytiskt begrepp – eller är det mer aktuellt än någonsin? Det är förstas en retorisk fråga som Arping ställer och hon utvecklar sin förståelse

av begreppet. Här lutar hon sig emot Beverley Skeggs begrepp ”respektabilitet” och Nancy Frasers syn på det postsocialistiska tillståndet som har medfört att identitetspolitiken flyttade ”fokus från ekonomi till ’kultur’ – eller från omfördelning till erkännande – och att kraven på jämlikhet tappat kraft i ljuset av aggressiv marknadsiering och snabbt växande klyftor” (s. 15f.). Dock förkastar inte Arping det identitetspolitiska utan följer Frasers synsätt. I stället för gruppers identiteter och krav på erkännande bör kraven handla om deras samhälleliga status. Ekonomi och kultur är sammanflätade i det nutida kapitalistiska samhället vilket innebär att Fraser efterfrågar ett ”bivalent” kritiskt perspektiv där det samhälleliga, kulturella, ekonomiska, diskursiva, klassmässiga och identitetsmässiga sammanförs (s. 16). Det låter så pass generellt att många nog är benägna att nicka i samförstånd. Arping hänvisar till att hennes ”bivalenta uppmärksamhet öppnar för nya och mer inkluderande sätt att resonera kring klass som del i politiska och estetiska processer där även andra kategorier har betydelse och olika erfarenheter, tillhörigheter och funktioner påverkar varandra” (ibid.).

Frågan är om det bivalenta perspektivet tillför något till litteraturanalyserna som intersektionalitetsperspektivet inte kan göra. Det tycks handla om bredden i Arpings kontextualiseringar. De baseras gärna på samhällsvetenskaplig forskning som inte alltid tar upp intersektionella aspekter. Den kombineras med lyhördheten inför de litterära estetiska uttrycksformerna som gör att dialogen mellan samhälleliga aspekter och den litteratur som aktualiseras konsekvent ger ett mervärde och även visar på angelägenheten i samhällstillvänd litteraturforskning.

En tredje central inspirationskälla, förutom Skeggs och Fraser, som enligt mig mest effektivt fångar en förändring i den samtida synen på klass, är ekonomen Guy Standings användning av begreppet prekariatet (*the precariat*). Ordet, som signalerar ett nytt sätt att definiera eller förhålla sig till klass, har fått ett visst medialt genomslag i svensk offentlighet, främst när personer med osäkra arbetsvillkor inom gig-ekonomin och mediebranschen har diskuterats. Arping sammanfattar diskussionen som begreppet givit upphov till inom klassforskning. Vissa menar att prekariatet inte är en klass i sin egen rätt, andra att det fått forskare från olika fält att uppmärksamma nya typer av ojämlikheter och hur de fungerar i nyliberala samhällen. Prekariatets osäkra levnadsvillkor leder i förlängningen till en marginalisering i relation till staten på grund av att social rättvisa alltmer underordnas marknadslogiken.

Det prekära handlar i Arpings litterära analyser främst om ett förändrat förhållningssätt till arbete. I kapitlet om Sara Beischers *Jag ska egentligen inte jobba här* (2012), Jack Hildéns *Vi, vi vaktmästare* (2014) och Måns Wadensjös *Monopolet* (2019) visar Arping på komplexiteten i de unga protagonisternas förhållningssätt till traditionella arbetaryrken som vårdbiträde på ett äldreboende, vaktmästare och butiksbiträde på Systembolaget. Romanerna handlar om unga vuxnas första möten med arbetslivet. Man kan tycka att den här typen av arbeten inte platsar som exempel på prekariatets utsatta belägenhet, då de skulle kunna leda till annat än osäkra anställningsvillkor, särskilt inom vårdsektorn som ropar efter personal. Arping menar emellertid att romanerna gestaltar ett arbetsliv i förändring som påverkats av privatiseringar och avregleringar vilket ställer krav på arbetstagares flexibilitet i organisationer med krympande resurser och brist på personal. Kapitlet är ett bland flera exempel på att Arpings litteraturvetenskapliga performativa perspektiv lyfter fram det unika som skönlitteraturen kan bidra med till förståelsen av hur klasstillhörigheter uttrycks individuellt.

I det här fallet handlar det om hur samhällsförändringar påverkar protagonisternas inställningar till sig själva som individer och arbetstagare, och deras syn på arbete som uttrycker kortsiktighet och tankar om att hålla alla dörrar öppna. Om tillfälliga påhugg är normen bör man inte investera för mycket av sig själv i ett arbete.

Även universitetslivet lyfts fram som prekärt i ett kapitel som tar upp Isabelle Ståhls dystopiska roman *Just nu är jag här* (2017). Det bildar på så vis en pendang till kapitlet om de unga vuxnas första steg ut i arbetslivet. Vad ska man göra med sitt liv när en lång universitetsutbildning inte leder till ett mer kvalificerat arbete än vad man kan få ändå? Protagonisten i Ståhls roman pluggar konst, har föreläsningar fyra timmar i veckan, tar tillfälliga påhugg via ett bemanningsföretag och lever sitt rotlösa liv via sociala medier. Hon är ett slags representant för en generation som markerar slutet på välfärdsstaten och som förmodas få det materiellt sett sämre än sina föräldrar. Det tycks vara slut på klassresan, åtminstone i vissa nutida romaner.

Med hänvisning till Standing menar Arping att den identitet och trygghet som en anställning tidigare gav måste sökas någon annanstans i ett samhälle som erbjuder osäkra kortsiktiga arbetsvillkor och där många har hamnat – eller riskerar att hamna – utanför arbetsmarknaden och trygghetssystemen. Vad gäller det prekära är det således omöjligt att inte uppmärksamma migranters belägenhet idag. I det allra sista kapitlet kommenteras tre romaner som skildrar unga kvinnor med migrantbakgrund, och hur de konsumerar svenskhet: Evin Ahmads *En dag ska jag bygga ett slott av pengar* (2017), Wanda Bendjellouls *Dalenglitter* (2020) och Donia Salehs *Ya Leila* (2020). ”Postmigration” nämns. Det är ett begrepp som i olika variationer – *postmigrant condition/society* – under de senaste cirka tio åren väckt mycket uppmärksamhet inom migrationsforskningen, även den humanistiskt orienterade, och hade förtjänat att utvecklas vidare. Det hade givit ytterligare en dimension till diskussionen om migrationens inverkan på vårt samhälle och till en nödvändig problematisering av begreppet etnicitet. Det har ofta använts för att ringa in grupper på basis av förgivettagna nationella, kulturella och religiösa gemenskaper. Vissa migrationsforskare menar att etnicitet i svenska sammanhang används i stället för ras och rasifiering. Man kan jämföra med hur gruppen kvinnor har uppfattats som ett kollektiv med gemensamma intressen i första hand på grundval av könstillhörighet.

Vad gäller medelklassen bryter Arping ny mark. Dess klasstillhörighet har enligt henne inte utforskats särskilt mycket. Medelklassen fungerar som en norm som därmed är naturaliserad och osynlig som klass betraktad. Personer i medelklassen har heller ingen stark kollektiv klassidentitet vilket lett till att de i stället binds samman som grupp av värderingar och moral. Den borgerliga romanens sedeskildringar är en given referens. Enligt Arping dominerar den samtida svenska utgivningen av skildringar av medelklassstillvaron. Dominansen i utgivningen används som ett argument för att dessa medelklasskildringar måste läsas klasskritiskt. Hon hänvisar dock inte till något empiriskt underlag som styrker att ett dylikt dominansförhållande finns. Ett annat argument för vikten av att läsa samhällskritiskt väger tyngre: att det finns en ny självreflexivitet eller metanivå i vissa nutida skildringar av medelklassliv som motiverar att läsa dem klass-, genus- och rasifieringskritiskt.

I de medelklasskildringar som Arping analyserar, Sara Kadefors *Fågelbovägen 32* (2006) samt Negar Nasehs *De fördrivna* (2016), finns mycket riktigt en genomgående intersektionell reflexivitet innehållsmässigt och berättartekniskt. Det välmående övre

medelklasslivet genomkorsas av skuldkänslor inför klimatkris och flyktingkris samtidigt som vardagstillvaron ställer omänskliga krav på yrkesmässig utveckling samt politisk och social medvetenhet. Frågor om etik aktualiseras samt både blindheten och medvetenheten om privilegjets problematik.

Flera av kapitlen i Arpings bok har publicerats i tidigare versioner vilket rimligtvis har påverkat dispositionen; underrubriken markerar att det handlar om ”nedslag”, det vill säga någon tydlig röd tråd eller enskild avgränsad frågeställning kan inte skönjas. Det inverkar inte negativt på läsningen, tvärtom, perspektiven skiftar, kontextualiseringarna är genomgående generösa, kunskapsdiga och inspirerande. Det sammanhållande kittet är klassanalysen med intersektionell inriktning. Boken ger uppslag till vidare studier, inte minst till den forskare som gärna försjunker i nutida skönlitteratur i relation till kulturella och politiska skeenden. Boken är så engagerande och lätt att följa att även en litteraturintresserad allmän läsare kan lära sig väsentligheter om vår nutida litteratur och vårt nutida klassamhälle genom att läsa den, i en tid som är i stort behov av humanistisk samhällsrelevant forskning.

Cristine Sarrimo